

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİNİ KAZANDIRMA YETERLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. İsmail GELEN

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Bilimleri E.P.Ö. Ana Bilim Dalı

ÖZET

Bu araştırmada, ilköğretim okulları 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde öğretmenlerin problem çözme, karar verme, soru sorma, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kazandırma yeterlikleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel amacı bu düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılıp-kazandırılmadığını betimlemek ve öğretmenlerin branş, mesleki kıdem, branş ve cinsiyetlerinin, bu becerilerin öğretilmesinde farklılık yaratıp-yaratmadığını saptamaktır.

Araştırma genel tarama türünde betimsel bir çalışma olmuştur. Araştırmada, Antakya merkezdeki 30 adet ilköğretim okulu 4. sınıflarını okutan 97 öğretmene uygulanan anket ve bunların içinden random ile seçilen 24 öğretmene uygulanan gözlem, veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Öğretmenlerin, sınıfta düşünmeyi geliştirici etkinlikleri uygulama düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen anket ve gözlem formları birbirine paralel 6 alt bölümden oluşmuştur. Bu formların I. bölümünde öğretmenlerin kişisel bilgileri, II. bölümünde problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve soru sorma becerilerine ait toplam 29 madde ile bu beceriler betimlenmiştir.

Yapılan istatistikler sonucunda ankete katılan öğretmenler belirtilen düşünme becerilerinin kazandırılmasında kendilerini yeterli bulmuşlardır. Buna karşın araştırmacı tarafından yapılan gözlemlerde, öğretmenlerin bu becerileri kazandırmada, yetersiz ya da tamamen yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır. Tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) sonuçlarına göre öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin, cinsiyetinin, branşının ve mezun olunan okul türünün problem çözme, karar verme, soru sorma ve eleştirel düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir fark oluşturmamasına karşın, 16-20 yıllık mesleki kıdeme sahip öğretmenlerin yaratıcı düşünme becerilerini kazandırmalarında anlamlı bir fark çıkmıştır.

Öğretmen eğitiminde, düşünme becerileri ile ilgili ders okutulmaması, programda bu becerilerin kazandırılması ile ilgili herhangi bir düzenleme olmaması, eğitimin öğrenciyi merkeze almaması ve öğretmenlerin kendilerini geliştirme çabası içinde olmamaları gibi nedenler, bu becerilerin sınıfta istenen düzeyde uygulanamaması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Düşünme Becerileri, Problem Çözme, Karar Verme, Soru Sorma, Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme

ABSTRACT

“The Evaluation of Fourth Grade Elementary School Teachers’ Competences About Teaching Thinking Skills in Social Studies Course”

In this study, fourth grade elementary school social studies course has been evaluated in terms of teaching thinking skills which were chosen as problem solving, decision making, questioning, creative and critical thinking skills.

The main purpose was to describe whether or not problem solving, decision making, questioning, creative and critical thinking skills had been developed. In addition, to find out if there was a significant differences on teaching thinking skills scores in terms of sex, teaching experience, subject matter and school which was graduated was also the main focus of the study.

The subjects of the study consistent of 97 fourth grade elementary school teachers who were chosen randomly from 30 elementary schools in Antakya.

To collect data about research variables from the subjects questionnaire which was developed by the researcher and classroom observation techniques were used. Although questionnaire had been administered to all the 97 subject, only 24 of them which were selected randomly had been observed in the classroom .

The findings of the study indicated that fourth grade elementary school teachers found themselves quite adequate in teaching thinking skills in social studies course.

However, the results of the observation which were made by the researcher indicated that adequacy level of the teachers in teaching thinking skills was not high. One way ANOVA statistical technique was used to find out if there were a significant differences on teaching thinking skills scores in term of school which was graduated, sex, teaching experience and subject matter of the teachers. The results of the analyces score that no significant differences had been found on problem solving, decision making, questioning, and critical thinking scores in terms of school which was graduated, sex, teaching experience and subject matter. However a significant difference had been found on teaching creative thinking score in terms of teaching experience. This difference was in favor of teachers who have 16-20 years experience.

Key Words: Social studies, Thinking Skills, Problem Solving, Decision Making, Questioning, Critical Thinking, Creative Thinking

GİRİŞ

İletişimin gelişmesi ve bilgi patlamasıyla birlikte, değişen ve gelişen dünyada, etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinen sosyal Bilgiler Dersinin iki kapak ve dört duvar arasında bilginin aktarımı olarak değil; öğrencinin bilgiyi elde etmesi, bilimsel ve sistematik düşünme becerilerini kazanması olarak öğretilmesi gerekmektedir. Eğitim sistemimizin ve toplumun şiddetle ihtiyaç duyduğu düşünen ve üreten bireylerin yetiştirilmesi; demokrasinin işlemesine engel olan pasif vatandaşlar yetişmesi sorununu kendiliğinden çözecektir. Bu noktaya dikkati çeken Areglado (1996) öğrencilere okulda kendi kendilerine öğrenmeyi öğretmek aynı zamanda, onlara hayatı öğretmenin yolu olduğunu belirtmektedir.

Düşünme insan kadar eski olduğu halde, düşünmenin eğitime sistematik olarak uygulanma çalışmaları, daha çok yenidir. Düşünme eğitimin her yerinde her basamağında vardır. Düşünmesiz bir öğrenme, koşullanmadan ileri gidemez. Sosyal Bilgiler Dersinde öğrencilere düşünme boyutlarının kazandırılmasıyla; bireylerin hayat boyu ihtiyaç duyacakları soru sorma, problem çözme, karar verme, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri ile donanmış, dersin amacı doğrultusunda etkili ve etkileyen vatandaşlar yetiştirilmiş olacaktır. Fair ve Kachaturoff (1988) düşünmeyi öğretmek konulu çalışmasında; düşünme becerileri, araştırma (soruşturma) ile öğrenme, problem çözme, karar verme, değerlerin kazandırılması, öğrenme araç-gereçlerinin kullanılması, soru sorma ve tartışmanın önemine değinmiş; öğrenme aktivitelerinin öğrenciyi bilgiye ulaştırıcı ve bilgiyi üretmeye yardım edici olması gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitimin en önemli işlerinden biri düşünmeyi öğretmektedir. Bu yüzden Sosyal Bilgiler dersi ile düşünmenin boyutlarının bütünleştirilmesi gerekli görülmektedir.

Toplumun geleceğinde çocukların nasıl yetiştiği, çocukların yetişmesinde öğretmenlerin nasıl yetiştiği, öğretmenlerin yetişmesinde ise öğretmen yetiştiren kurumların niteliği ve programları etkin rol oynar. OECD (1994) öğretimin kalitesinin nasıl artırılacağı üzerinde yaptığı araştırmada, öğretmenlerin önce kendilerinin düşünmeyi öğrenmeleri gerektiğini vurgulanmıştır. İyi öğretmenin hayattaki her şeyi, dersin amacına ulaştırmak doğrultusunda kullanması gerektiği, okulun ve öğretmenin, öğretmeyi ve öğrenmeyi organize edici olması gerektiğini vurgulanmaktadır. Bu yüzden çağımızın gereği olan bilgiye ulaşma ve öğrenmeyi öğrenmenin eğitim sistemimizin tüm basamaklarına ve derslerine, düşünme eğitimi ile birlikte kaynaştırılması kaçınılmaz bir gerçek olarak görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinin esas hedefi olan etkili vatandaş yetiştirmek; etkili ve uygun sorular sorabilen, karar vermeyi bilen bireyler yetiştirmeyi gerektirir. Gertrude (akt. Eulie, 1985,ss364-265)' ye göre; tüm sorular ilginçtir, ama tüm yanıtlar pek de ilginç sayılmaz. Çünkü, soru sormak yanıtın ne olabileceğini bulma işidir. Problem kurmak ve soru sormak, en az çözümü bulmak kadar önemlidir. Bu nedenle soru sormayı bilmeyen, soru sormayı da öğretmez. Her soru bir problem cümlesidir. Biz öğrenciyi ne kadar çok problem ile karşı karşıya getirirsek; öğrenciyi problemi çözmek için o kadar çok üreticiliğe ve daha üst düzeyde sorular sormaya teşvik edebiliriz. Soru sormak, düşünmenin ve öğrenmenin bir göstergesidir. Çocuklarımıza hayatı öğretmek için onların bizzat hayatın içinde, soru sormasına olanak sağlayacak yaşantılarla ve düşünmesini sağlayacak farklı düzeydeki sorularla eğitilmesi gereği ortadadır.

Sosyal Bilgiler Dersinde yaşamla ilgili birçok toplumsal problem vardır. Öğretmenin görevi öğrencinin kafasında soru işareti oluşturmaktır. Eğer öğretmen öğrencide merak uyandırdıysa artık bu bir problemdir. Öğretmen Sosyal Bilgiler Dersinde herhangi bir bilgi veya sorunu iki şekilde problem durumuna getirebilir:

1. Ya konuları problemin içinden seçer. 2. Ya da her konuyu problem haline getirir.

Problem çözme becerisi; sadece klasik hayat problemlerini çözmek değil, aynı zamanda soru sorma veya yaratıcı bir problem oluşturmanın yoludur. Çünkü, biz öğrencilere en az yanıt bulmayı öğrettiğimiz kadar, soru sormayı da öğretmeliyiz. Bunun için de problem bireyin hayatından, ilgi duyduklarından ve yapabileceklerinden

seçilmelidir. Problem çözüme öğrenci ve öğretmenlerin kendi kendilerini yenilemesine ve öğrenmelerine olanak sağlayacaktır. Yeşilkayalı (1996,akt.,Eğitim Sempozyumu,1997,ss525-534) problem çözüme becerisini kazanan öğrencilerin, akademik başarılarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Leppard (1993,ss127-130) problemlerin çözümünde ve her durumda düşünmenin işe koşulmasının önemi ile birlikte, öğretmenlerin gerekli yeterliğe getirilmesi, öğrenciyi taktir ve teşvik etme, iyi program yapma, sınıf tartışmalarına önem verme, hatta kesin doğrular üzerinde bile tartışma, öğrencinin kendine güven duyarak, kendi kendilerine öğrenmelerini sağlama, karşılıklı düşünceye uyum sağlama ve okul-aile işbirliğini sağlanmasının önemine değinmiştir.

Sosyal Bilgiler programına baktığımızda içeriğin tamamen ezbere yönelik olduğu ve karar verme süreciyle ilgili herhangi bir aktivite olmadığı görülür. Halbuki Sosyal Bilgiler Dersindeki genel amaç olan; bireyi hayata hazırlamakta bu denli önemli olan karar vermenin programda yer almaması, öğrencilerimizi hayata ne kadar hazırladığımızın bir göstergesidir. Elias ve Tobias (1996) okulun hayata hazırlık olduğunu, demokratik bir toplum için problem çözüme, karar verme, yaratıcılık becerilerinin bireylere kazandırılması gerektiğini belirtmektedirler. Mevcut Sosyal Bilgiler Dersinde; öğrencinin neyi, nasıl, niçin öğreneceğine kendisinin veya kendisiyle birlikte bir rehberin (öğretmenin) karar vermesi gerekirken, bunların hiç birisi bireye sorulmadan; önceden birey adına verilmiş kararların öğretildiği görülmektedir. Biz Sosyal Bilgiler Dersinde bilgileri; bireyin hayat boyu karşılaşacağı problemleri çözmek için gereken karar vermede, birer temel beceri olarak öğretmeliyiz. Yani bilgiler amaç değil araç olmalıdır. Önemli olan bireylerin amaçlarının ne olduğuna karar vermelerini sağlamaktır. Öğrenciler karar vermede öğrendiklerini öteleyerek, iki önemli amacı gerçekleştirirler. Bunlar, derinlemesine anlamayı arttırmak ve düşünme yollarını geliştirmek. Karar verme düşünmenin bir boyutudur. Karar verme öğrencilerin bir problemi çözmek için; problemi dikkatle gözden geçirmesini (tanımlama), sonucunu önceden tahmin etmesini ve en iyi çözümü bulmasını kapsar (Eulie, 1988, s263).

Sosyal Bilgiler Dersinde öğrenci; mümkün olduğu kadar hayatın kendisiyle karşı karşıya gelmelidir. Hayatta karşı karşıya kaldığı durum için çok yönlü alternatif çözümler üretmeli ve en iyi çözümü gerekçeleriyle ortaya koyabilmelidir. Önemli olan sınıftaki uygulamalarda, öğrencinin probleme ilişkin fikir üretmesi, bir şeyin iç yüzünü kolay kavrayabilme becerilerinin geliştirilmesi ve gelecekle ilgili tahminlerde bulunmasıdır. Öğretmen; öğrencinin düşüncelerini belli biçimsel kalıplara oturtucu değil, öğrencinin düşüncelerini özgür bırakıp eleştireliliği yakalayarak, rehber olmak durumundadır. Öğretmen öğrencinin eleştirel düşünme yetisi kazanabilmesi için öğrenilen şey üzerinde; anafikir, farklılıklar, benzerlikler, avantajlar, dezavantajlar, çelişkiler, ilişkiler, değerler, önemli noktalar, karşılaştırmalar ve yargılamalar yapmasını sağlamalıdır. Öğretmen bunu sınıfta araç-gereç kullanarak ve grup çalışmalarıyla gerçekleştirebilir. Johnson (1972) eleştirel düşünmenin, öğrencilerin düşünme ve başarılarını geliştirdiğini belirlemiştir.

Çocuklarda yaratıcılığın gelişmesi için mevcut Sosyal Bilgiler Derslerinin işlenişinde öğretmen; öğrencilerin kendine özgü, bilinmeyen görüşler ileri sürmesi ve önerilerde bulunmasını sağlamalıdır. Tek görüş ve uygulayış biçimine saplanıp

kalınmış, değişik yaklaşımlara yönelme olmamıştır. Konular, tanımlar, araç-gereçler, yöntem yıllarca değişmemiştir. Ders işlenirken, bırakın öğrencinin görüşler sunmasını, öğretmen bile doğru kabul edilen kalıp bilgiler dışındaki görüşlere girmemektedir. Halbuki bu, öğrenciye derste beyin jimnastiği yaptırmanın yoludur. Öğretmenin; öğrencilerin konular arasındaki ilişkiyi, konuların bütün içindeki yerini ve ayrıntıların kafadaki şemasını oluşturmadığı için onlardan yaratıcı bir faaliyet beklemesi de mümkün değildir. Ayrıca öğretmen öğrenciyi Sosyal Bilgiler Dersinin konularındaki; olaylardan, öğrenmelerden genelleme ve kurallara vardırmalıdır. Böylece onların ilginç sorular sormasını da sağlar. Mayer (1983) düşünmenin ve yaratıcılığın öğrenilebilir bir beceri olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla hayatın içinde (öğrencilere) yenilikler, buluşlar, çözüm yolları önermelerini sağlayamadıkları gözlenmektedir. Burada hayatın nasıl olması gerektiğine öğrenci değil öğretmen ve program karar vermektedir. Önemli olan diğer bir konu da; çocuğun ilgi ve yeteneklerinin öğretmen tarafından çok iyi tanımlanamayışıdır. Öğretmen öğrencinin ilgilerini bilmediği için onun, bu konuda yeni ilişkileri görme, üreticilik gibi özelliklerinin gelişimine de yardımcı olamamaktadır.

Problem Durumu

Sosyal Bilgiler Dersinin temel amacı, etkin vatandaşlar yetiştirmektir (Barth, Demirtaş,1997,s1.3). Bu genel amaç doğrultusunda Sosyal Bilgiler Dersi eğitim-öğretim süreci içerisinde bir hayat laboratuvarı olarak görülmelidir. Sosyal Bilgiler Dersini sadece kitap, dergi, sınıf ve öğretmenlerin anlattıklarıyla sınırlandırmadan, öğrenciyi; sorgulayan, üreten, etkili vatandaş olarak yetiştirmeyi sağlamalıdır. Öyleyse etkili vatandaşlık eğitimi kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi nasıl öğretilmelidir? Barth ve Demirtaş (1997,s1.8)'e göre Sosyal Bilgiler; felsefe, din, sosyal bilimler ve diğer alanlardaki verilerin bir araya getirilmesine çalışan tek disiplindir. Bu kadar çeşitli ve önemli öğrenmelerin gerçekleştirilmesi; Sosyal Bilgiler Dersinin genel amacı doğrultusunda üç geleneksel yaklaşımı doğurmuştur.

- a) Sosyal Bilgilerin bir vatandaşlık aktarımı olarak öğretilmesi
- b) Sosyal Bilgilerin bir sosyal bilim olarak öğretilmesi
- c) Sosyal Bilgilerin düşünmeye dayalı araştırma yoluyla öğretilmesi.

Birinci yaklaşımda vatandaş; önceden kabul edilmiş bazı mutlak ilkelere uyan, belli değerlere sadık, belirli etkinliklere katılan ulusal ve evrensel nitelikteki inanışlara saygı duyan yönlendirilmiş kişidir.

Sosyal Bilimler yaklaşımında, öğrencinin bir sosyal bilimci gibi düşünebilmesi için her alan (Antropoloji, Coğrafya, Tarih, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika) için gerekli içeriği öğrenerek, o alanın kendine özgü düşünme sürecine sahip olup, bilgiyi üretmesi ve test etmesi gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinin, düşünmeye dayalı araştırma yoluyla öğretilmesini benimseyenlere göre ise vatandaşlık eğitimi; öğrencilerin toplumsal ve bireysel problemler karşısında eleştiren, soru sorabilen, bağımsız karar verebilen, üretebilen ve bu problemleri çözebilen bireylerin yetiştirilmesine yöneliktir.

Bilgi Çağı denilen 21. yüzyılda üçüncü yaklaşımın merkeze alınmasının gerekçeleri şunlardır:

- 1- Bilgi çok kısa sürede artmakta ve ilgili bilgileri olduğu gibi öğrenciye vermek olanaksızlaşmaktadır.
- 2- Her öğrencinin ilgi, yetenek, çevre ve karşılaşacağı problemler farklı farklıdır. Öğrenci ne kadar değişken de olsa, düşünme süreçlerini bireylere kazandırdığımızda, kendine özgü karşılaşacağı her türlü problemi çözebilir.
- 3- Bilimsel ve araştırmacı düşünmeyi öğrenen bireylerin derse aktif katılımı sağlanabilir.
- 4- Öğrenme sadece okulla ve dersle sınırlandırılmamakta; bireyin yaşam boyu üretici olması, kendi kendine öğrenme, bilgi, beceri ve isteğine sahip olması sağlanabilir.
- 5- Bilgi çok değişkendir. Okul; bilgiyi aktarıcı değil, bilgiyi elde etme yolunu öğretici olarak, bireylerin okul dışında da başarılı olmalarını sağlayabilir.

Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmelere bağlı olarak; iletişim ve ulaşımın hızlanması, toplumsal tutum, yaşam tarzı, değer, gelenek ve bilginin hızla değişmesi bireyleri çok sayıda seçenekle karşı karşıya getirmiştir. Dolayısıyla bireylerin; sorgulaması, doğru karar vermesi, eleştirel ve yaratıcı düşünmesi, yaşam problemlerini çözebilmesi ve eldeki olanaklarını en etkin biçimde kullanması, onların yaşam kalitesini belirleyecektir.

Öyleyse Sosyal Bilgiler Dersinin genel amacı olan etkili vatandaş eğitimi, genel olarak; eleştirebilen, üretebilen, soru soran, doğru kararlar verebilen, hayat boyu karşılaşabileceği tüm problemleri çözebilme yetisi olan ve mevcut kaynakları en etkin kullanabilen bireyleri yetiştirme olmalıdır. Öyleyse etkili vatandaş, düşünebilen vatandaşdır.

Düşünme yeni bilgi üretme sürecidir. İçten duyulan problemleri çözmek için zihnin yaptığı işlemlerdir. Gerçekte düşünmenin ne olduğu, onun süreç olarak boyutlarının tanımlanmasını gerektirmektedir. Marzano ve ark. (1988) düşünmeyi şu genel beş boyutta tanımlamışlardır : 1- Bilişsel Farkındalık 2- Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme

3- Düşünme Süreçleri 4- Temel Düşünme Becerileri 5- Konu Alanı Bilgisi

Sosyal Bilgiler Ders programının yaşamla ilgili gelişen ve gelişecek bilgilere ayak uydurması, ancak Sosyal Bilgiler konuları aracılığıyla düşünmenin öğretilmesi ile olanaklı görülmektedir.

Mevcut Sosyal Bilgiler Dersinin işlenmesinde; programın direk aktarıldığı, öğrencinin pasif olarak aktarılan bilgileri ezberlediği, konuların direk olarak yaşamla ilişkisinin kurulmadığı, yeterli araç-gereçlerle dersin çeşitlenmediği, öğrencinin kendini ifadesi, sosyal katılım ve iletişim yeterliğinin körelmediği gözlenmektedir. Ayrıca öğrenme genelde bilişsel düzeyde olmakta, duyuşsal ve psikomotor olarak yaşama dökülmemektedir. Bireylerin toplumda hangi standartlarda olacağı ve dünyaya nasıl bakacağını şekli önceden başkaları tarafından belirlenerek bireylerin düşünmelerinin ve akademik benliklerinin körelmesine neden olabilmektedir. Genelde programın içeriği ön plana çıkmış ve bireylere bu içeriğin yüklenmesi işleminin yapıldığı görülmektedir. Bu ise bireylerde bazı bilgilerin kısa süreli ezberlenmesini sağlarken hiç bir zaman kalıcı bir öğrenmeyi gerçekleştiremeyecektir. Ayrıca bilginin sürekli değişmesi ve artması bu yaklaşımı da çürütmektedir.

Öğretmen Sosyal Bilgiler programı aracılığıyla öğrencinin hayat boyu etkin bir şekilde gereksinim duyacağı düşünme becerilerini bireylerde oluşturabilir. Böylece

Sosyal Bilgiler Dersinin öğretiminde temel ilke olarak kabul edilen; etkin katılım, güdülenme, bireysel ayrılıklar, gelişim özellikleri, pekiştirme, dönüt-düzeltilme, yakın çevre ve model alma otomatik olarak uygulanacaktır. Sonuçta bilgi ne kadar artarsa artsın ve ne kadar değişirse değişsin, biz Sosyal Bilgiler programı aracılığıyla bilgiye ulaşan ve kullanan, olayları sorgulayan, objektif kararlar verebilen, olaylara çok boyutlu bakabilen ve çözüm üretebilen, düşünen etkili vatandaşlar yetiştirebiliriz.

Bu nedenle Sosyal Bilgiler Dersinde problem çözme, karar verme, soru sorma, eleştirel ve yaratıcı düşünme beceri ve süreçlerinin programla kaynaştırılması ile amaçlara etkin bir şekilde ulaşılabilir.

Her dersin eğitim programı, uygulamada sürekli araştırmalar yoluyla geliştirilmelidir. Öğretmen, öğrencileriyle birlikte araştırma-inceleme yoluyla öğrenmeyi gerçekleştirirken, üretilen bilgilerin akışı içinde ilgili kaynak ve kurumlarla iletişim halinde olması gerekir.

Bilim, teknoloji, kültür paralelinde sürekli değişen ve gelişen toplumda Sosyal Bilgiler Ders programını, bu sürecin dışında tutmak düşünülemez. Bu nedenle Sosyal Bilgiler programının da, bu gelişim ve değişime ayak uydurması gerekmektedir. Bunu sağlamak için Sosyal Bilgiler Dersinde araştırma ve inceleme yoluyla öğrenme kapsamı içinde, düşünme boyutlarının derse hayat vermesiyle öğretmenin, öğrencinin ve programın aktif bir şekilde işlemesi ve gelişmesi sağlanabilir.

Sosyal Bilgiler Dersinin etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirme amacına ulaşması, programın etkili olarak uygulanması ve geliştirilmesi, etkin öğrenmenin sağlanması, bireylerin topluma, geleceğe ve kendine uyumu için; düşünme süreçlerinin teori ve uygulamada hayata geçirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Problem Cümlesi: İlköğretim 4. sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler Dersinde problem çözme, karar verme, soru sorma, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kazandırmada yeterli midir ve öğretmenlerin kıdemi, branşı, cinsiyeti veya mezun oldukları okul türü bu becerileri öğrencilere kazandırmada anlamlı bir fark oluşturmaktadır mıdır?

Genel Amaç: Bu araştırmanın temel amacı; ilköğretim 4. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde düşünme becerilerini öğrencilere hangi düzeyde kazandırdıklarını betimlemek ve öğretmenlerin branş, cinsiyet, mesleki kıdem ve mezun oldukları okul türünün bu becerilerin öğretilmesinde ne derece etkili olduğunu saptamaktır.

Alt Amaçlar:

- 1- İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde öğretmenlerin,
  - a- Problem Çözme, b- Karar Verme, c- Soru Sorma, d- Eleştirel Düşünme, e- Yaratıcı Düşünme becerilerini uygulayıp-uygulamadıklarına ilişkin görüşleri nelerdir? Bu sonuçlar açısından, öğretmenlerin cinsiyet, yaş, mesleki kıdem ve mezun olunan okul türüne göre anlamlı farklar var mıdır?
- 2- İlköğretim 4. sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler Dersinde;
  - a- Problem Çözme, b-Karar Verme, c- Soru Sorma, d- Eleştirel Düşünme, e- Yaratıcı düşünme becerilerini ne ölçüde uygulamaktadırlar?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli: Araştırma, genel tarama türünde betimsel bir çalışmadır. Araştırmamızda ilköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin amaçlarının gerçekleşmesinde, öğretmenin düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmadaki yeterliği bir süreç içerisinde saptanmıştır. Bunun için öğretmenlerin bu derste problem çözme, karar verme, soru sorma, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini uygulayıp-uygulamadıklarına ilişkin görüşlerini ve kişisel bilgilerini almak için geliştirilen anket formu uygulanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin bu becerileri ne ölçüde kazandırdıklarını belirlemek için, anket formunun paralelinde geliştirilen gözlem formu bulguları, öğretmen görüşleriyle karşılaştırılmıştır.

Yapılan gözlem fiziki yakınlık ve ilişkilere göre “katılımlı”, olgu ve zaman örneklemesine göre ise “sürekli” bir gözlemdir (Karasar,1994, ss157-158). Bu bağlamda araştırmacı 5 hafta içerisinde, belirlenen bir ünite, bizzat eğitim-öğretim süreci içerisinde sınıflara girerek gözlem yapmıştır. Geliştirilen gözlem formu “yapılandırılmış” modeldedir. Böylece girilen derslerde düşünme becerilerinin kazandırılma düzeyi planlı olarak gözlenmiş ve kaydedilmiştir.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın çalışma evrenini Antakya merkez ilçede bulunan 30 adet ilköğretim okulunun 4. sınıfları oluşturmaktadır. Okullardaki 4. sınıf sayısı 2 ve 7 şube arasında değişmektedir. Bu okullar merkez ilçenin her tarafına dağılmış olduğu için popülasyona ulaşma ve örneklemin homojenliği sağlanmıştır. Toplam 30 adet ilköğretim okulunda (sabahçılar ve öğlenciler toplam) 97 adet 4. sınıf şubesi tespit edilmiş ve bu sınıf öğretmenlerinin tümüne ulaşılarak “anket” uygulanmıştır.

Çalışma evreninden seçilen örneklem; araştırmanın modeli, popülasyon yapısı, araştırmanın amacı ve kullanacağımız istatistik göz önüne alınarak, olasılığı olan örneklem modellerinden, random (tesadüfi) örneklem yapılmıştır (Kerlinger,1986). Popülasyondaki her bir okulun örnekleme seçilme şansının aynı olması göz önüne alınarak, çalışma evrenindeki 97 okulun ismi bir torbaya atılmış ve içinden rasgele 24 okul (çalışma evreninin ¼'i) örnekleme seçilmiştir. Belirlenen 24 okulun her birinde birer öğretmen Sosyal Bilgiler Dersinde gözlenmiştir. Böylece elde edilen anket ve gözlem bulgularının birbirini kontrol etmesi ve sağlamlığı sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları: Araştırmada veri toplama araçları olarak; İlköğretim 4. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesiyle ilgili anket ve gözlem formu kullanılmıştır. Bu formların geliştirilmesinde, ABD’de geliştirilmiş ve uygulanmış olan toplam 8 kaynak formdan yararlanılmıştır (Gelen, 1999,s67). Türkiye şartlarına uygun olarak geliştirilen anket ve gözlem formu için çeşitli üniversite ve fakültelerden 4 öğretim üyesi ve uzman görüşü alınmıştır.

Anket ve gözlem formu birbirine paralel sorulardan oluşmuştur. Bu formların soru sayıları ve içeriği aynıdır. Formlar toplam 25 sorudan oluşmuştur (Bknz Ek I). Anket ve gözlem formları ile ilgili pilot çalışma yapılmış, veriler ise 5’li likert modelinde değerlendirilmiştir. Az öğretmeni uzun zaman gözlemek yerine, çok öğretmen kısa sürede gözlenmiş ve (değişkenler aynı zaman dilimi içinde 24 sınıfta gözlenerek) zaman kontrol altına alınmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

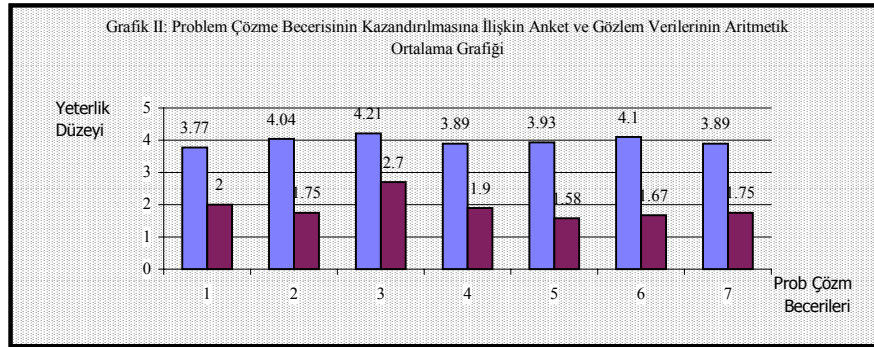
Kişisel Bilgilere İlişkin Bulgular: Kişisel bilgiler, araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Bu değişkenler mezun olunan okul türü, cinsiyet, mesleki kıdem ve branştır. Anket ve gözleme katılan öğretmenlerin kişisel bilgilerinin karşılaştırmalı olarak yüzde ve frekansları tablolştırılarak aşağıya çıkarılmışlardır.

Tablo 1: Anket ve Gözleme Katılan Öğretmenlerin Kişisel Bilgilerine Göre Frekans ve Yüzde Dağılımı

KİŞİSEL BİLGİLER		ANKET		GÖZLEM	
		f	%	f	%
Mezun olunan okul türü	1- Öğretmen Okulu	15	15.5	6	25.0
	2- Yüks. Okul veya Eğt Enstitüsü	79	81.4	17	70.8
	3- 4 yıllık fakült veya yüks okul	3	3.1	1	4.2
Cinsiyet	1- Erkek	39	40.2	14	58.3
	2- Bayan	58	59.8	10	41.7
Mesleki Kıdem	1- 1-5 yıl arası	2	2.1	2	8.3
	2- 6-10 yıl arası	4	4.1	1	4.2
	3- 11-15 yıl arası	12	12.4	2	8.3
	4- 16-20 yıl arası	36	37.1	9	37.5
	5- 21 yıl ve üstü	43	44.3	10	41.7
Gerçek Branş	1- İlköğretim sınıf öğretmenliği	96	99	24	100
	2- Lise branş öğretmenliği	1	1	-	-
TOPLAM		97	100	24	100

Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasına İlişkin Anket ve Gözlem Bulgularının Karşılaştırılması

Araştırmamızın amacı doğrultusunda; öğretmenlerimizin Sosyal Bilgiler Dersinde problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve soru sorma becerilerini kazandırma düzeylerini belirlemek için yapılan anket ve gözlem bulguları aşağıda karşılaştırılmıştır.

Anket ve gözlem bulguları birlikte incelendiğinde genel olarak öğretmenlerin kendilerini olduklarından iki kat daha iyi gördükleri görülmektedir. Problem çözme ile ilgili anket ve gözlem verileri arasındaki fark 2.1, karar verme ile ilgili anket ve gözlem verileri arasındaki fark 2.3, eleştirel düşünme ile ilgili anket ve gözlem verileri arasındaki fark 1.8, yaratıcı düşünme becerileri ile ilgili anket ve gözlem verileri arasındaki fark 2.1 ve soru sorma becerileri ile ilgili anket ve gözlem verileri arasındaki fark 1.7'dir. Yani öğretmenler bu becerileri gerçekleştirmede kendilerinin “yeterli” olduğunu zannetmekte, fakat buna karşın genellikle “yetersiz” oldukları gözlenmiştir. Bunun temelinde; düşünme becerilerinin ne olduğunun bilincinde olmama, öğretmenlerin kendilerini yeterli gösterme çabası, düşünme becerilerinin öğrencilere nasıl kazandırılacağına bilinmemesi gibi etkenlerin yattığı düşünülmektedir.

Bağımsız Değişkenlerin Belirlenen Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasındaki Anlamlılık Düzeyine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmamızın bağımsız değişkenleri olan cinsiyet, mezun olunan okul türü, mesleki kıdem ve branş; (bağımlı değişkenlerin) problem çözme, soru sorma, karar verme, eleştirel ve yaratıcı düşünme süreçlerinin kazandırılmasında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemede $p \leq .05$ güven aralığı kabul edilmiştir.

Tablo 2: Mezun Olunan Okul Türünün, Cinsiyetin, Kıdemin ve Branşın (Bağımsız Değişkenler); Problem Çözme, Karar Verme, Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme ve Soru Sorma Becerilerinin (Bağımlı Değişkenler) Kazandırılmasında Anlamlı Fark Yaratıp-Yaratmadığına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

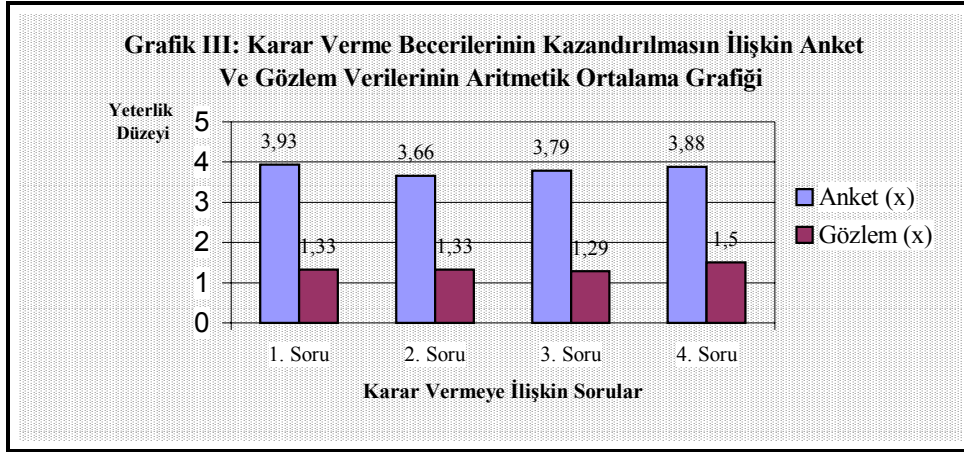
	Problem Çözme			Karar Verme			Eleştirel Düşünme			Yaratıcı Düşünme			Soru Sorma		
	N	X	ss	N	X	Ss	N	X	ss	N	X	ss	N	X	ss
Mezun	15	28.33	4.24	15	14.73	2.69	14	24.21	4.34	15	13.6	2.77	15	11.73	2.22
Old. Okul	74	27.72	3.83	76	14.79	2.80	76	24.42	3.30	78	14.05	3.11	77	12.07	1.56
	3	25.67	3.51	3	15.66	.58	3	25.67	2.08	3	13	3.61	3	10.33	2.89
Cinsiyet	38	28.03	3.70	39	14.92	2.60	37	24.84	2.98	39	14.56	2.48	38	28.03	1.63
	54	27.55	4.01	55	14.73	2.83	56	24.16	3.68	57	13.53	3.34	57	27.56	1.75
Mesleki Kademisi	2	28	.00	2	15	1.41	2	26	2.83	2	13	4.24	2	12.5	.71
	4	24.75	5.85	4	13.25	1.71	4	21.5	3.87	4	12.25	2.22	4	10.25	1.5
	12	26.42	4.62	12	14.42	2.71	12	24.83	2.21	12	12.42	2.27	12	12.08	1.24
	34	28.56	3.38	36	15.39	2.71	35	24.54	3.44	36	15.08*	3.20	35	12.29	1.58
	40	27.75	3.82	40	15.55	2.85	40	24.43	3.66	42	13.62	2.89	42	11.79	1.93
Brans	91	27.75	3.89	93	14.8	2.74	92	24.43	3.43	95	13.93	3.06	94	11.96	1.73
	1	28	-	1	16	--	1	24	-	1	16	-	1	12	-

Farklılığı belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre; mezun olunan okul türünün, cinsiyetin ve branşın, belirlenen düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir fark oluşturmadığı ortaya çıkmıştır. Buna karşın mesleki kıdemin, yaratıcı düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir fark ($p \leq 0.038$) oluşturduğu görülmüştür. Farklılığın kaynağını 16-20 yıllık mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerin ($X=15.08$) oluşturduğu belirlenmiştir. Bu boyutta anlamlı farklılığın çıkması biraz sürpriz, diğer boyutlarda çıkmaması ise beklenen sonuçtur. Görülüyorki öğretmenler tecrübe edindikçe yaratıcı düşünme becerilerini kendi kendilerine geliştirmişler; fakat diğer düşünme becerilerini yeteri kadar kazandıramamışlardır. Bunun nedeni; öğretmenlerin bu konuda eğitim almamış olmaları ve öğretmen yetiştiren kurumların gelişmeleri takip ederek okullara uygulayamama yetersizliği olduğu ortaya çıkmaktadır.

Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasına İlişkin Anket ve Gözlem Bulguları Grafikleri

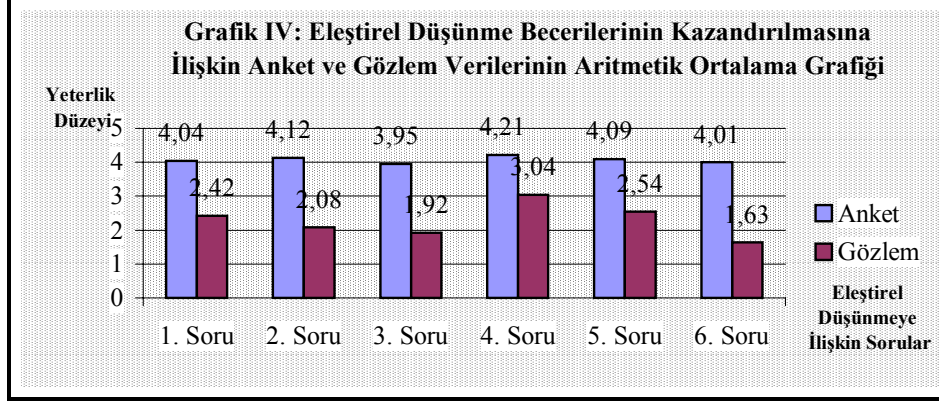
Burada problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve soru sorma becerilerine ilişkin anket ve gözlem bulguları aritmetik ortalama grafikleri verilmiştir.

Problem Çözme:

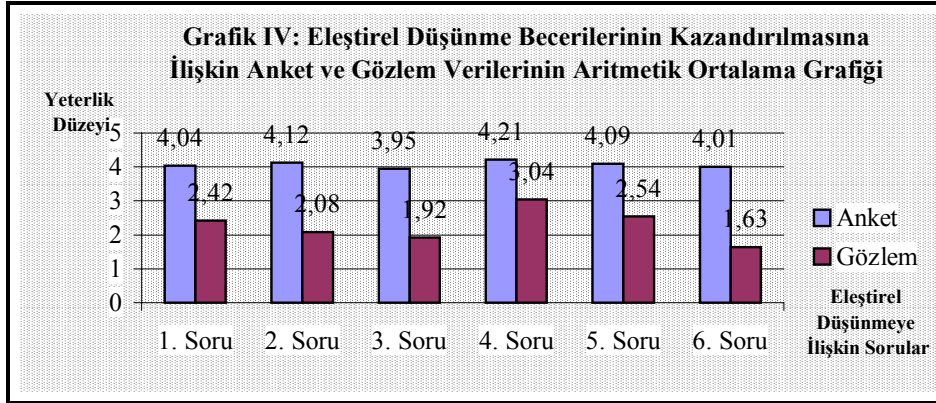
Grafikte anket ve gözlem verileri arasındaki fark 1.79'dur. Bu fark öğretmenlerin sınıfta problem çözme becerilerini kazandırdıklarını söylemelerine rağmen, gerçekte kazandıramadıklarının bir göstergesidir. Burada problem çözme becerileri açısından öğretmen niteliğindeki yetersizlik açıkça görülmektedir. Oysa öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde problem çözme becerilerini öğrenmeleri; onların yaşamlarında karşılaşılabilecekleri sorunları çözebilmeyi, istenen iyi vatandaş profilinde olmalarını ve başarmayı öğrenme becerilerini edinmelerini sağlayacaktır.

Karar Verme:

Sınıfta karar verme becerilerinin kazandırılma yeterliğinin *tamamen yetersiz* ($X=1.36$) olduğu gözlenmesine karşın, öğretmenlerin bu süreçlerin yapımında kendilerini *yeterli* ($X=3.82$) bulmalarının nedeni araştırıldığında; öğretmenlerin karar verme becerilerini yeterli düzeyde bilmediği, bunu ankete yansıtmak istemediği, kendisinin bunu sınıfta yapmadığı halde yapıyor gösterdiği, kendisinin bu süreçleri bildiğini zannedip-bilmediği veya sınıfta bildiğini uygulamadığının farkında olamadığı gibi olasılıklar ortaya çıkar. Bütün bu olasılıkların hangisi doğru olursa olsun; öğretmenin düşünmenin alt boyutlarından olan karar verme süreci ve becerileri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı ve doğal olarak bunu sınıfta etkinlik haline getiremediği ortaya çıkmaktadır.

Eleştirel Düşünme:

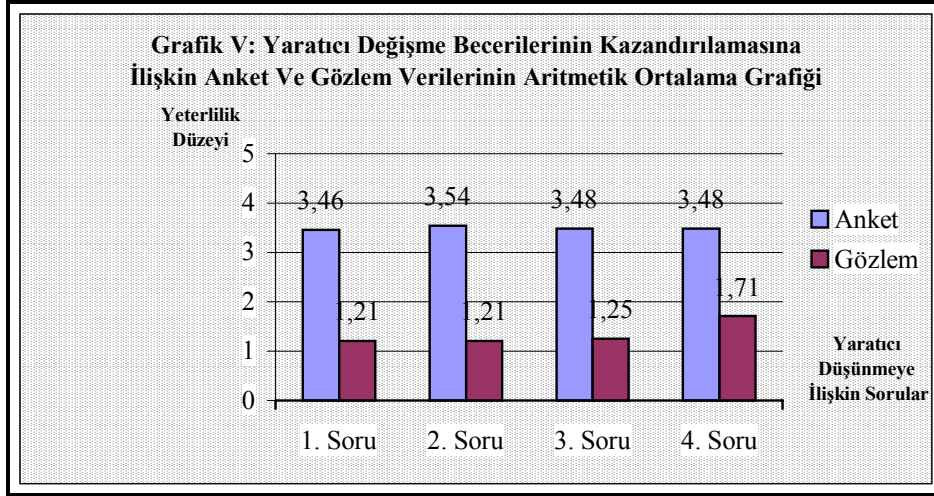

Bu anket verilerinin doğruluğunun yoklanması amacıyla yapılan gözlemde, öğretmenlerin sınıfta eleştirel düşünme becerilerini öğretmede yetersiz ($X=2.27$) oldukları gözlenmiştir. Aslında öğretmenler bu becerileri sınıflarında hiç yapmıyor değiller. Örneğin sınıfta eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında, yeterlik düzeyinin aritmetik ortalamasına göre, % 22.7 oranında başarı sağlanmıştır. Gerçekte düşünmenin olmadığı hiçbir etkinlik yoktur. Fakat öğretmenler sınıfta hangi düşünme boyutunu, niçin, hangi sırayla ve nasıl uygulayacağını bilmediği için, sınıfta düşünme becerilerinin öğretilmesi yetersiz olmaktadır.

Öğretmenlerin en çok 4. sorudaki fikirlere karşı saygı işbirliği ve duyarlılık üzerinde durdukları gözlenmiştir. Ayrıca (5. soru) öğretmenlerin sınıfta öğrenilen bilgilerin diğer bilgilerle ilişkilendirilip, günlük yaşama uyarlamasını sağlamaları konusunda başarılı oldukları görülmüştür.

Yaratıcı Düşünme:

16-20 yıl arası mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerin yaratıcı düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir fark ($p < .038$) oluşturduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu kıdeme sahip olan öğretmenlerin, okulu bitirdikten hemen sonra göreve başladığı varsayıldığında, bu öğretmenlerin eğitim enstitülerinin, eğitim yüksek okuluna çevrilmeden önceki son beş yılına denk gelmektedir. Dolayısıyla eğitim enstitüsü mezunu olan öğretmenler yaratıcı düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmada yeterlidirler.

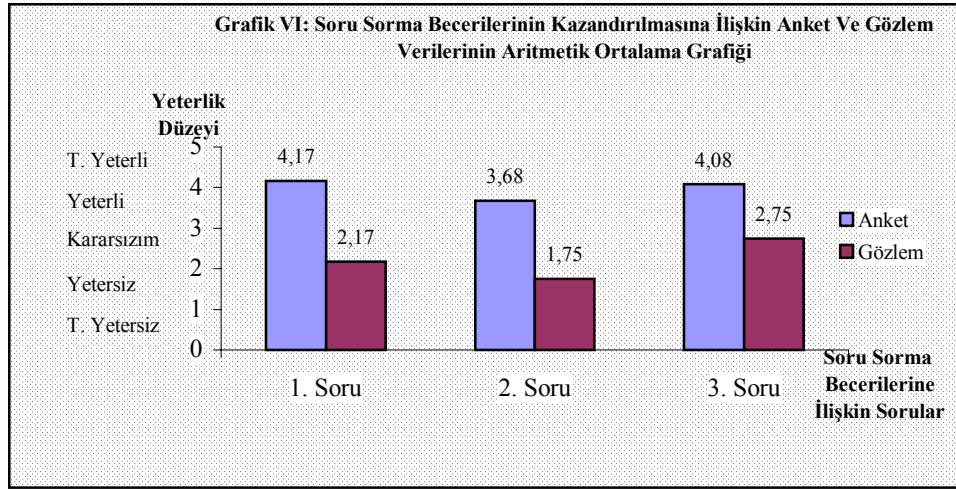
Çıkan sonuç; öğretmenlerin yaratıcı düşünme becerilerini bilmedikleri ve sınıflarında uygulamadıklarıdır. Burada öğretmenlerin düşünme becerilerinin öğretilmesine ilişkin bir eğitim alma ihtiyaçları açıkça ortaya çıkmaktadır. Sonucun yetersiz çıkmasının temelinde bu öğretmenlerin eğitimlerinde böyle bir ders almamış olmaları yatar. Modern eğitimde öğrencinin kendisinde var olan özellikleri tanıyıp, düşünme becerileriyle donanmış bir insan olmasına yönelmiş olması, öğretmen ve

öğrenci eğitiminde bu süreçlerin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dışsal nedenlerin yanında, öğretmenlerin kendilerini geliştirme çabası içinde olmamaları gibi içsel nedenler de vardır. Bunun temelinde ise; Türk eğitiminin hala ileriye yeteri kadar görüp, bu becerileri uygulayamaması yatar.

Yaratıcı düşünme becerilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde kullanımının, *tamamen yetersiz* olduğunun ortaya çıkması, Sosyal Bilgiler gibi hayatın kendisiyle iç içe olan ve yaratıcı aktivitelerin yapılmasına çok uygun olan bir derste bile, öğrencilerimizin yaratıcılıklarının ne derecede köreldiğinin açık bir göstergesidir. Öğretmen Sosyal Bilgiler Dersinde çocukların merakını ve hayal dünyasını kırarak, onları doğru yapmaya zorlayarak ve başkalarıyla karşılaştırarak yaratıcılıklarını öldürmemelidir. Öğretmenler derslerinde konularını hayatla yoğurarak, öğrencilerini yaratıcı düşünme becerileri ile harekete geçirmelidirler.

Soru Sorma:

Gözlem sonuçlarında, öğretmenlerin hatırlama/bilişsel bellek düzeyinde soru sormaları hariç, düşünme becerilerini sınıflarda kazandırmadıkları gözlenmiştir. Bunun nedeni ise; düşünme eğitiminin, daha çok güncel bir alan oluşu ve bu öğretmenlerin düşünme eğitiminden geçirilmedikleri olabilir. Öğretmen düşünmenin hangi boyutunu nerede-nasıl kullanacağını ve öğrencilerin bunu nasıl öğreneceklerini bilmemektedir. Var olan bilgiler ise sistemleşmemiş ve tecrübe sonucu olan etkinliklerdir.

Tüm bu grafikler birlikte değerlendirildiğinde; öğretmenler problem çözme becerileri ile ilgili 7 beceriyi, karar verme ile ilgili 4 beceriyi, eleştirel düşünme ile ilgili 6 beceriyi, yaratıcı düşünme ile ilgili 4 beceriyi ve soru sorma becerileri ile ilgili 4 boyuttan 3 boyutu ortalama olarak “yeterli” düzeyde kazandırdıklarını belirtirlerken (beceriler için baknz EkI); yapılan gözlemlerde öğretmenlerin bu becerileri kazandırmada ortalama olarak “yetersiz” oldukları ortaya çıkmaktadır.

SONUÇLAR

1-Düşünme becerilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde uygulanma düzeyinin betimlenmesi için öğretmenlere yapılan ankette, öğretmenler bu süreçlerin kazandırılmasında kendilerini ortalama olarak “Yeterli” bulmalarına karşın, verilen bu yanıtları kontrol etmek için yapılan gözlemde öğretmenlerin ortalama olarak “Yetersiz” oldukları ortaya çıkmıştır.

2- Öğretmenler yapılan ankette kendilerini en yüksek eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında (X=4.1) yeterli bulurlarken, en düşük yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılmasında (X=3.5) yeterli bulmuşlardır. Yapılan gözlemde ise öğretmenler en yüksek eleştirel düşünme ve soru sorma becerilerinin kazandırılmasında (X=2.3) yeterli bulunurken, en düşük yaratıcı düşünme ve karar verme (X=1.4) becerilerinin kazandırılmasında yeterli bulunmuşlardır.

3- Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre mezun olunan okul türünün, cinsiyetin ve branşın, belirlenen düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir fark oluşturmadığı ortaya çıkmıştır. Buna karşın mesleki kıdemin, yaratıcı düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir fark ($p \leq 0.038$) oluşturduğu görülmektedir. Farklılığın kaynağını 16-20 yıllık mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir.

4- Problem çözüme becerisinin kazandırılmasına ilişkin anket verilerinde öğretmenler kendilerini “Yeterli” bulurlarken, yapılan gözlemde “Yetersiz” oldukları gözlenmiştir. Karar verme becerilerinin kazandırılmasına ilişkin ankette öğretmenler kendilerini “Yeterli” görürlerken, yapılan ankette “Tamamen Yetersiz” oldukları gözlenmiştir. Eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasına ilişkin yapılan ankette öğretmenler kendilerini “Yeterli” bulurlarken, yapılan gözlemde “Yetersiz” oldukları belirlenmiştir. Yaratıcı düşünme becerilerinin kazandırılmasına ilişkin yapılan ankette öğretmenler “Kararsız” olduklarını ifade ederken, bu becerilerin sınıfta gözlenmesi sonucunda öğretmenlerin “Tamamen Yetersiz” oldukları ortaya çıkmıştır. Soru sorma becerilerinin kazandırılmasına ilişkin yapılan ankette öğretmenler kendilerini “Yeterli” bulurlarken, yapılan gözlemde “Yetersiz” oldukları gözlenmiştir. Burada öğretmenlerin bu becerileri öğrencilere kazandırmada söylediklerinden 2 basamak daha aşağıda oldukları saptanmıştır. Bunun temelinde ise, öğretmenlerin bu becerileri kazandırmada yeterli, bilgi ve beceriye sahip olmamaları yattığı görülmektedir..

5- Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun sınıflarında bilişsel bellek sorularını “sık veya çok sık” kullandıkları, birleştirici soruları “az” sordukları, genişleme ve değerlendirme sorularını “hiç” sormadıkları gözlenmiştir.

Burada öğretmenlerin sınıflarında genelde ezber sorusu sordukları üst düzey sorularını az sordukları ya da hiç sormadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu da öğretmenlerin, düşünme becerilerinden olan soru sorma becerisini yeteri kadar bilmediği ve istenen düzeyde kullanmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

ÖNERİLER

A-UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

Kısa Vadeli Öneriler

1- Düşünme eğitimi konusunda yetişmiş öğretmen elemanları tarafından, mevcut eğitim-öğretim süreci içindeki tüm öğretmenlere branş, mesleki kıdem, mezuniyet veya cinsiyet ayrımı yapılmadan en kısa zamanda “Düşünme Eğitimi Dersleri”, hizmet içi eğitim yoluyla verilmelidir. Böylece öğretmenlerin kendilerini yeterli gördükleri bir konuda, ne kadar yetersiz olduklarının anlaşılması da sağlanmış olacaktır.

2- Düşünme becerilerinin öğrencilere öğretilmesinin, öğrenci başarısında ne kadar etkili olduğunu ortaya koymak için bu konuda yetişmiş öğretmenler ve eğitim elemanları tarafından pilot çalışma yapılmalıdır. Böylece derslerin bilgi aktarımı olarak değil, öğrencinin bilgiyi elde etmesine, bilimsel ve sistematik düşünmeyi kazanmasına ait örnek bir çalışma ortaya konulmuş olacaktır.

3- Araştırmada öğretmenlerin problem çözme, karar verme, soru sorma, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır. Bu becerilerin öğretmenlere kazandırılması için en etkili ve ucuz yol olan basın-yayın, etkin olarak kullanılmalıdır. Televizyon, video veya radyoda bu becerilerin örneklerle anlatılması ve kitapçık halinde öğretmenlere ulaştırılması gerekmektedir. Katılımın üst düzeyde olması için il milli eğitim müdürlüklerince yürütülecek olan, bir kontrol mekanizması kurulmalıdır.

Uzun Vadeli Öneriler

4- Eğitimin dünyadaki gelişmeleri dikkate alınarak; öğretmen yetiştiren tüm eğitim fakültelerinde “Düşünme Eğitimi Dersleri” bölümlerin eğitim-öğretim programlarıyla kaynaştırılmalı ve bu dersler öğretmen olacak tüm adaylara okutulmalıdır. Böylece toplumun şiddetle ihtiyaç duyduğu eleştirebilen, üreten, sorgulayan, araştıran, hayatta karşılaşılabilecek problemleri çözmesini bilen ve doğru kararlar verebilen etkin vatandaşların yetişmesi mümkün olabilecektir.

5- Gelişmiş olan ülkelerin eğitim sistemlerinde düşünme süreçlerinin tüm derslerde aktif olarak kullanılmasına rağmen, ülkemizde bu eğitimi verebilecek eğitim elemanı sayısı bile birkaçı geçmemektedir. Bu yüzden ülkemizde düşünme eğitimi konusunda ders verebilecek ve araştırma yapabilecek uzman kişiler yetiştirilmelidir.

6- Düşünme eğitiminin programa temel alındığı gelişmiş ülkelerdeki eğitim-öğretim süreçleri incelenmelidir. Bu süreçlerin Türkiye’de uygulanması için öncelikle, düşünme boyutlarının program geliştirmeye temel alınması gerekmektedir. Böylece Sosyal Bilgiler programının konu merkezli değil, birey ve problem merkezli olarak geliştirilmesi sağlanabilir.

7- Öğretmenlerin ve öğrencilerin soru sorma becerilerine istenen düzeyde sahip olması ve sınıfta genelde bilişsel bellek soruları dışında üst düzey sorular sorabilmesi için öğretmenlerin soru sorma becerilerini kazanması gerekmektedir. Böylece öğretmen hangi soruyu, hangi öğrenme basamağında, nasıl ve niçin soracağını bilir, sorular arası sistematik bağı kurar ve öğrencilerin kafasında öğrenme haritası oluşturabilir. Öğretmenlerin bu becerileri kazanması için üniversite-milli eğitim işbirliği kurularak hazırlanan materyal ve programlar hizmet içi eğitim ile öğretmenlere verilebilir.

8- Düşünme eğitimi ile ilgili kitap, makale ve araştırmalar Türkiye’de çok sınırlı sayıdadır. Bu nedenle yurt dışında bu alanda yazılmış kitap, makale ve araştırmaların Türkçe’ye çevrilmesi ve Türkiye’de bu konu ile ilgili yayınların bu alanda yetişmiş elemanlarca yapılması gerekmektedir.

B- ARAŞTIRMAYA YÖNELİK ÖNERİLER

9- Betimsel bir araştırma olan bu araştırmada belirlenen beş düşünme becerisinin betimlenmesine çalışılmıştır. Gerçekte düşünme boyutları çok geniştir. Bu yüzden bundan sonraki yapılacak araştırmalarda her boyut için ayrı ayrı araştırma yapılmalıdır. Böylece bu konudaki araştırmalar derinleşerek daha geniş veriler elde edilecektir.

10- Bu boyutlar ile ilgili yapılacak diğer betimsel araştırmalarda gözlem süresi daha uzun tutulmalı, birden çok gözlemci, teyp ve kamera kullanılmalıdır.

11- Düşünme boyutlarının sınıflardaki uygulanabilirlik düzeyine ve başarıya etkisini ortaya koymak amacıyla deneysel çalışmalara öncelikle önem verilmelidir. Böylece düşünme becerilerinin eğitim-öğretim etkinlikleriyle birlikte uygulanması için ilk adım atılmış olacaktır.

12- Bu araştırma evrenindeki öğretmenlerin %99’unun branşı ilköğretim sınıf öğretmenliği olduğundan, diğer branş öğretmenlerinde bu becerilerin kazandırılma düzeyi betimlenememiştir. Bundan sonraki yapılacak araştırmada branşların homojenliğini sağlamak için, branş öğretmeni ve branş öğretmeni olup ta ilköğretim sınıf öğretmenliği yapanlar üzerinde de araştırma yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Areglado, R.J.,(1996).Learning for life:creating class for self-directed learning. Thousand Oaks, Ca.:Corwin Press
- Barth, J.L.; Demirtaş, A.,(1997).İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi: kaynak üniteler. YÖK, Ankara
- Eğitim Sempozyumu ,(1997). Nasıl bir eğitim sistemi; güncel uygulamalar ve geleceğe ilişkin öneriler.Bilsa Bilgisayar Yayınları 1 (10-12 Nisan 1997, D.E.Ü. Sabancı Kültür Sarayı), İzmir
- Elias, M.J.; Tobias, S.E.,(1996). Social problem solving: interventions in the schools. Guilford Press, New York
- Eulie, J.,(1988). Teaching understanding and developing critical thinking. The Social Studies, November/December, ss264-265
- Fair, J.; Kachaturoff, G.,(1988).Teaching thinking: another try!. The Social Studies, March/ April, pp64-69
- Gelen,İ.,(1999). İlköğretim okulları 4. Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana

- Johnson, D.M.,(1972). Systematic introduction to the psychology of thinking. Michigan State Un., USA
- Karasar, N.(1994).Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler. Tekişik Matbaacılık, Altıncı Basım, Ankara
- Kerlinger, F.N.(1986).Foundations of behavioral research. Holt, Rinehart, Winston and Chicago (3. Ed.). USA
- Leppard, L.J.,(1993). Designing our futures by choice. Social Education, March 1993, pp127-130
- Marzano, R.J.; Brandt, R.S.; Hughes, C.S.; Jones, B.F.; Presseisen, B.Z.; Rankin, S.C.; and Suhor, C.(1988). Dimension of thinking: a framework for curriculum and unstruction.Alexandria, VA.: ASCD; USA
- Mayer, R.E.,(1983). Thinking, problem solving, cognition. Un. Of California, Santa Barbara,USA
- Michaelis, J.U.,(1968). Social studies for children in a democracy.Englewood Cliffs, N.J.:Prentice-Hall, New Jersey, USA
- OECD.(1994). Quality in teaching. Paris:OECD Centrefor Educational Research and Innovation

EKİ

İLKÖĞRETİM 4. SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DÜŞÜNME BECERİLERİNİ KAZANDIRMA YETERLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİYLE İLGİLİ ANKET FORMU

(Bölüm I için bakınız Tablo 1)

BÖLÜM II

(1=Tamamen Yetersiz, 2= Yetersiz, 3=Kararsızım, 4= Yeterli,5=Tamamen Yeterli)

1 2 3 4 5

Problem Çözme Becerisinin Kazandırılması İçin

- 1-Konular, problem haline getiriyor musunuz
- 2-Problemin sınıfta, değişik şekillerde ifade edilmesini sağlıyor musunuz?
- 3-Problem durumunu günlük yaşamla ilişkilendiriyor musunuz?
- 4-Problemin çözümü için alternatif çözüm yolları bulduruyor musunuz?
- 5-Sonuçların tahmin edilmesini sağlıyor musunuz?
- 6-En iyi çözüm yolu seçiliyor mu?
- 7-Öğrencilerin problem durumunu çözebilmesini sağlıyor musunuz?

Karar Verme Becerisinin Kazandırılması İçin

- 8-Sınıfça hangi amaç için karar vereceğinizi belirliyor musunuz?
- 9-Alternatifleri tartışıp, listeliyor musuz?
- 10-Sonuçların önceden tahmin edilip, örneklendirilmesini sağlıyor musunuz?

11-Bireylerin kendi kararlarını vermeleri için en uygun çözümü seçmelerini sağlıyor musunuz?

Elestirel Düşünme Becerilerinin Kazandırılması İçin

12-Sınıfın konu üzerinde iyi bilgilenmesi sağlanıyor mu?

13-Sınıfta konu üzerinde özgür tartışmalar yapılıyor mu?

14-Öğrencilerin çok yönlü bakış ile, bütünü kavramaya çalışmalarını sağlıyor musunuz?

15-Sınıftaki fikirlere karşılıklı saygı, işbirliği ve duyarlılık sağlıyor musunuz?

16-Sınıfta öğrenilen bilgilerin diğer bilgilerle ilişkilendirilip, günlük yaşama uyarlanmasını sağlıyor musunuz?

17-Öğrencilerin neden-sonuç ilişkisini aramalarını sağlıyor musunuz?

Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Kazandırılması İçin

18-Öğrencilerin, standartların ve bilinenlerin dışında; orijinal, önemli ve yeterli çözümler

bulmalarını sağlıyor musunuz?

19-Öğrencilerin üreticiliklerinin geliştirilmesi için bir nokta üzerinde yoğunlaşmalarını sağlıyor musunuz?

20-Sınıfta yaratıcılığın oluşması için gerekli olanaklar ve ortamı oluşturuyor musunuz?

21-Yaratıcılığın oluşması için gerekli zamanı veriyor musunuz?

Soru Sorma Becerisinin Kazanılması İçin

22-Sorduğunuz sorular, sistematik olarak öğrencileri düşünmeye davet ediyor mu?

23-Öğrencilerin konu üzerinde etkili sorular sorması için gerekli yaşantı ve aktiviteleri oluşturuyor musunuz?

24-Soru sorulduktan sonra, öğrencilerin düşünmesi için yeterli zaman tanıyor musunuz?

25-Sınıfta sorulan sorular hangi düzey sorularıdır? ***Sıklık***

Derecesi

(1 = Hiç, 2 = Az, 3 = Ara sıra, 4 = Sık, 5 = Çok sık)

- ( ) Bilişsel Bellek Soruları (Ezber / Hatırlama)
( ) Birleştirici Sorular (Bilgilerin analizi ve bütünleştirilmesi)
( ) Genelleme Soruları (Genişletme, yaratıcılık, hayal gücü)
( ) Değerlendirme Soruları (Yargı Verme)

Dr. İsmail GELEN